

Капетан I класе **СТЕВАН ЧАНАК**

КАКО ОСТВАРИТИ ИЗЕНАЂЕЊЕ

У војној литератури, а нарочито у разним анализама минулих ратова и мемоарима непосредних учесника у њима, врло често сусрећемо израз „изненађење“. При томе није риједак случај да се и поједини велики успјеси (дјелимично или у цјелини) приписују постигнутом изненађењу.

Изненађење је врло широк појам и погрешно би било сужавати га или везати само за одређене врсте дејства или само за нова дотада непозната борбена средства, тим прије што се та ријеч и у обичном животу широко употребљава (човјека може изненадити све оно што пред њега одједном у датом моменту искрсне, а чему се он није надао). Зато ћу у овом чланку покушати да укратко размотрим шта би се све овим појмом могло обухватити, односно чиме можемо бити изненађени, и шта све и како можемо предузети да бисмо некога успјели да изненадимо.

У најгрубљим цртама речено, изненађење се може постићи:

— ако се у нападу примјене средства којима се непријатељ не нада;

— ако се напад изврши на мјесту и у времену (посматрајући га као астрономску и метеоролошку чињеницу) које непријатељ није предвидио;

— ако у нападу учествују јаче снаге него што је супротна страна могла процјенити и закључити на основу дотада расположивих података.

Из наведеног се види да као средства за остварење изненађења могу послужити и жива сила, и ватрена средства, и мјесто и вријеме напада. Или, још краће: за постизање изненађења може послужити све оно чиме располажемо, зависно од тога када га, гдје и у којем обиму употребљавамо. Из овога се може закључити да је погрешно појам изненађења везивати само за неке борбене поступке који су непознати непријатељу, односно за нека нова техничка средства, јер се изненађење може постићи и оним чиме већ располажемо, и што је, најзад, уопште узев, познато и непријатељу. Па ипак, треба подвући да се изненађење најлакше постиже нечим новим, оним што непријатељ не познаје — без обзира да ли се ради о новим врстама наоружања, новим борбеним поступцима и сл. — јер оно и самим тим што је ново и непознато пружа велике могућности за постизање изнена-

ђења, које се може још више појачати силином дејства и масовношћу употребе.

Сваки рат — поред употребе старог класичног наоружања, које застарева, али које још увијек има и потврђује своју вриједност, па зато и остаје у даљој употреби — доноси и нешто ново. То ново наоружање (са којим су често повезани у мањој или већој мјери и извјесни — нови — борбени поступци) резултат је или напора који су улагани још прије почетка рата (што се брижљиво чува у тајности, да би се у датом моменту његовим дејством ставио непријатељ у неравноправан положај, будући да је у немогућности да одмах употреби одговарајуће противмјере) или је пак резултат искустава стечених у току самог рата и напора да се постигнути успјех прошири или дотада неповољна ратна срећа окрене у своју корист. Сем тога, искуства се могу извучити и из ратова који се већ воде, али се у њима непосредно не учествује него се само брижљиво региструју све новине и на основу њих изводе потребни закључци и чине одговарајућа напрезања.

Њемачка се, на примјер, за Други свјетски рат грозничаво припремала и започела га је са извјежбаном и технички одлично опремљеном армијом. Сва дотадања достигнућа науке и технике нашла су при томе своју примјену, а Шпански грађански рат послужио је Њемцима за вршење разних опита да би на основу у њему постигнутих резултата и запажања наставили са даљим усавршавањем свог наоружања и опреме. Почетни успјеси у рату као да су потврђивали правилност и тачност мишљења оних који су дужину рата везивали са брзином и релативно лако могућношћу савлађивања простора. За вријеме самог рата (који се из предвиђаног „блицкрига“ претворио у дуги, замарајући и исцрпљујући рат) вршени су и даље напори у правцу побољшања квалитета наоружања и проналаска новог оружја. Нека од ових нових техничких средстава нашла су одмах и своју успјешну практичну примјену, док су друга служила више за пропаганду (и то највише за застрашивање противника), услијед недостатка времена и немоћи Њемачке да их производи у довољним количинама. Њемачка пропаганда је, поред осталог, имала за циљ да недовољно материјално дејство новог оружја појача одговарајућим психолошким притиском на непријатеља.

Противничка страна, поред оваквих покушаја којима је циљ проналажење нових и усавршавање старих врста наоружања, чинила је паралелне напоре да пронађе одговарајућа противсредства, што је најчешће имало за резултат успјешно реаговање на већ употребљавана средства од стране непријатеља.

Међутим, постоји и могућност да се пронађе одговарајуће противсредство још прије употребе новог оружја од стране непријатеља. То би било у оном случају када се успије да се открије постојање неке нове врсте оружја још док непријатељ врши припреме за његову будућу употребу. Успјех ће бити уколико већи ако супротна страна и даље сматра да је успјела да тај свој нови проналазак очува у тајности. И тако се у моменту употребе тога „брижљиво чуваног —

новог“ оружја, које је требало да изненади противника, не постиже изненађење на које се сигурно рачунало.

Слично ће се догодити и онда када су у питању дејства чије се припреме нису извршиле у тајности, односно када противник успије да прикупи потребне податке и на основу њих благовремено изврши све припреме за предузимање одговарајућих противмјера.

Чињеница је да се не могу непрекидно проналазити нове врсте оружја нити стално предузимати нови борбени поступци, већ се, углавном, усавршава старо наоружање. Ако се нова средства и пронађу, треба времена да се она произведу у довољној количини, а дотле их треба чувати у највећој тајности. При овоме је важно подвући то да и т.зв. старо наоружање може такође да послужи као средство за изненађење.

Међутим, постоји знатна разлика у постигнутом ефекту изненађења при употреби нових или већ познатих борбених средстава. Против првих, пошто су још непозната противнику, не постоје одговарајућа противсредства. Зато се већ и самом њиховом употребом постиже изненађење. Успјех ће бити утолико већи уколико та нова средства буду масовније употребљена. Међутим, послије примјене неког новог борбеног средства обично се врло брзо пронађе и одговарајућа заштита од њега, те при слиједећим употребама тих средстава отпада ово изненађење. Зато се даља изненађења могу постићи само количином тих средстава која ће се употребити у наредним операцијама или новим мјестима њихове употребе. Али се ни тада не смије испустити из вида тајност, иако се ради о већ познатом оружју. Уопште, треба имати у виду да су тајност и изненађење непосредно повезани и међусобно условљени. Тако, на примјер, тајност претходи изненађењу и условљава величину успјеха који треба то изненађење да постигне. Тајност може да буде различита. Тако, на примјер, некада може да буде тајна шта се производи, а некада је познато шта се производи али се не зна количина и каквоћа производа. Затим, постоје тајност припрема, тајност довлачења трупа и средстава на одређену просторију, тајност прегруписавања, тајност почетка дејства, итд. У једном случају непријатељ ће бити изненађен јачином артиљериске припреме, ако није претходно успио да открије присуство одговарајуће количине и калибра артиљерије. У другој ситуацији он неће бити ништа мање изненађен ако се напад изврши без артиљериске припреме, а било му је познато да располажемо потребним средствима за то и да су раније вршени сви напади уз артиљериску припрему.

Уско са овим је повезан и избор мјеста за напад. Путем процјене ситуације може се дати превага овом или оном елементу не губећи из вида крајњи циљ. При томе се, свакако, мора водити највише рачуна о непријатељу, о његовој јачини и распореду снага, јер и он, очекујући напад, такође прикупља поједине податке, који су му потребни за што рационалније коришћење свега онога чиме располаже. Напад јачим снагама но што би се могло закључити да их је могуће употребити на неком мјесту може пружити могућности за

успјешније извршење задатка. Код избора мјеста напада треба имати у виду и то да у циљу зававања непријатеља (како његових органа који прикупљају податке, тако и старјешина за чији рачун они раде) треба вршити и такве припреме којима је циљ да се његова пажња скрене на неки други сектор. Ове припреме могу бити и лажне, јер до напада на томе сектору не мора уопште ни доћи или ако и дође, ту ће бити ангажоване далеко слабије снаге него што се могло закључити по „извршеним“ припремама. При овоме се тежи да се скретањем непријатељске пажње на један или више сектора одвуку његове резерве у жељеном правцу у циљу помјерања равнотеже у непријатељском распореду у корист нападачевих снага на правцу главног удара. Тајност припрема је овдје (као и свагдје) пресудна. Затим, напади на правцу главног и помоћног удара не морају се вршити истовремено, што зависи од јачине и задатака јединица које се налазе на правцима главног и помоћног удара и њихове могућности продора у дубину непријатељске одбране.

У току Народноослободилачког рата ми смо извели низ дејстава на мјестима и правцима гдје се непријатељ није надао и која су му нанијела велике губитке. Непријатељ при томе није успијевао да нам наметне „свој“ начин борбе, већ је стално стријелио гдје ће бити нападнут. Карактеристично је и то да је он стално био у приправности, вршио огромне припреме, био спреман за борбу и тражио ју је, али је ипак, када је долазило до ње, често био изненађен. Но и ми смо трпјели веће губитке када је непријатељ успијевао да нас изненади, нарочито у почетку рата када служби извиђања и обезбјеђења није посвјеђивана потребна пажња.

Рушење моста на Неретви код Јабланице послужило је као ратна варка. Њемци нису уопште могли претпоставити да ће доцније баш то мјесто послужити нашим снагама за пријелаз ријеке. Тако је постигнуто велико изненађење, јер је непријатељ због рушења моста извршио нови распоред својих снага, који није одговарао казнијем развоју ситуације.

Изненадан напад на аеродром Рајловац 1944 године (при коме су, поред осталог, уништена и 34 авиона) извршен је у циљу да се смањи ометање покрета наших снага и бомбардовање насељених мјеста на ослобођеној територији.

Неочекиваним нападом 1943 уништен је и четнички штаб у Острогу. Појава 5 црногорске бригаде изненадила је четнике и на-тјерала их у бјекство или да се затворе у пећину Горњег Манастира, гдје су се, пошто су се нацли у безизлазној ситуацији, предали и били изведени пред преки војни суд.

И у операцији за ослобођење Трста успјели смо да изненадимо непријатеља. Услед брзине којом су јединице наше 4 армије напредовале стигле су пред Трст прије него што се изненађени непријатељ, који је још био увјерен да су му комуникације ка Ријеци осигуране, успио средити за чвршћу одбрану.

У овим и многим другим случајевима брзина пребацивања, гиткост маневровања мањих и већих јединица, сналажљивост ста-

рјешинског кадра као и храброст и пожртвовање бораца омогућавали су да се постигну и такви успјеси, који су понекад изгледали неувјерљиви.

Као врло поучан примјер постигнутог изненађења у погледу мјеста извршеног напада може да послужи отварање Другог фронта на Западу 1944 год. На њему се треба задржати зато што је он карактеристичан по обимности и трајању припрема, циљу, мјесту избора дејства и по посљедицама. Претстојећа инвазија није више била тајна; мјесто а и вријеме инвазије могли су се донекле одредити самим развојем ситуације. Па ипак, и поред свега тога Њемци су били изненађени прије свега мјестом (а донекле и временом) инвазије.

Област Па де Кале-а била је привлачна за искрцавање, јер је била најближа и Енглеској (отскочној дасци инвазионих трупа) и Њемачкој (главном објекту напада). То су знали и нападач и бранилац. Зато су Њемци предузели изванредне мјере у циљу обезбјеђења и утврђивања ове области и ту прикупили снаге у јачини од једне армије. Код Англоамериканаца, — мада су постојала и схватања да баш ову област треба изабрати, јер, иако би их можда и само искрцавање коштало више крви, касније би их борбе мање стајале, — преовладало је мишљење да треба изабрати мање брањено мјесто. Области великих лука, иако привлачне због тога што би касније олакшале уредно снабдјевање трупа, отпале су такође због немогућности овлађивања утврђењима са морске стране.

Избор је био пао на Нормандију као најповољнију област за искрцавање, а то је изненадило Њемце, јер је по њиховој процјени њена обала била непогодна за искрцавање масовних снага и материјала, а ни морске струје ту нијесу биле повољне. Избор овог мјеста требало је држати у тајности и истовремено спроводити низ припрема да би се савладале тешкоће које ће искрснути приликом инвазије на овај дио француске обале. Да би избор мјеста, и послје извршеног искрцавања, заиста претстављао изненађење, припремљен је обиман план обмане, који се углавном сводио на то да ће се инвазија извршити у области Па де Кале-а, а да ће дејство у Нормандији бити само маневар у циљу заваривања непријатеља о правом мјесту инвазије. Резултат овога је био потпуно изненађење, а једновремено и везивање целе једне њемачке армије за област Па де Кале-а. Прва дивизија XV њемачке армије из ове области ступила је у борбу против савезничких инвазионих снага када је већ било касно и када се фронт у Француској распадао.

Вријеме може послужити за изненађење и као простор и као доба дана и као атмосферске прилике. Ноћ је обично најпогоднија за то, јер омогућава прикривање припрема и непримјетно привлачење циљу, а тиме и изненађење посаде и њену ликвидацију. Вријеме као атмосферске прилике такође може послужити за прикривање дејстава, а може изненадити нападача и браниоца онемогућујући им да у датом моменту искористе своја техничка преимућства, на која су рачунали у току припрема и процјене ситуације.

Ноћна дејства у нашем Народноослободилачком рату заузимају мала су видно мјесто. Ријетке су биле акције које нијесу биле повезане и за дејство по ноћи, која је обилно коришћена за неопажено приближавање објекту напада и за изненадни удар. Заузимање појединих насељених мјеста и утврђених објеката, рушење мостова, пруга, фабрика и сл. вршено је највећим дијелом ноћу. На овај начин непријатељ није био у могућности да открије припреме за напад и да сагледа његов обим, јер ноћ ограничава видљивост и омогућује да се изненађењем надокнади недостатак снага и техничких средстава.

Из досадашњег излагања види се да се изненађење може постићи на разне начине, што зависи од умјешности и снажљивости онога ко припрема и руководи одговарајућим операцијама, као и онога ко их непосредно изводи.

Клаузевиц у свом дјелу „О рату“ говорећи о изненађењу каже да се без њега не може ни замислити надмоћност на отсудној тачки и гдје оно у великој мјери успије наступа забуна и поколеба се храброст код противника. Сем тога, он каже и то да би било погрешно мишљење да се само изненађењем може у рату много постићи.

Јасно је само по себи да се изненађењу не тежи ради самог изненађења, већ ради неког циља који желимо да постигнемо. Од задатка, снага, земљишта и времена зависи и начин примјене онога чиме располажемо. Изненађењем настојимо да у отсудном моменту створимо повољнији однос снага у нашу корист. Од тога који циљ желимо да постигнемо изненађењем зависе и припреме за целисходно искоришћење оствареног изненађења. Изненађење је само по себи пролазно, а слабе припреме за његово искоришћење пружају противнику могућност да брзо и успјешно реагује. Непријатељ ће исто тако бити изненађен препадом на командно мјесто, на ватрене положаје артиљерије или на поједине објекте у позадини као и јаким нападом на предњи крај одбране, наравно, ако се све то изведе у датом моменту уз претходно добро прикривене припреме.

Клаузевиц даље наводи да се изненађење може много прије примјенити код дејстава са краћим припремама која се могу одиграти у току једног дана, а теже, па готово и немогуће, код дејстава чије припреме треба да трају месецима.

Према томе, далеко је лакше једној мањој јединици да се под заштитом ноћи привуче неком непријатељском објекту, изненади и на погодан начин уништи посаду, него да се нека већа јединица непримјетно провуче кроз непријатељски борбени поредак у циљу дејства у његовој позадини. А још је теже непримјетно довлачење већих снага из позадине у циљу отпочињања замашнијих операција, поготову ако се при томе ради о припремама које треба да трају више мјесеци, па можда и годину-две дана. Па ипак, изненађење је и овдје могуће, и ако се оно постигне, обично доноси далекосежне последице. Но, да би се у тим случајевима непријатељ изненадио, треба га претходно заваравати и обмањивати, јер је дуготрајне припреме немогуће потпуно прикрити. Од предвиђеног плана обмане

зависи да ли ће непријатељ бити изненађен, а од изненађења у великој мјери зависи резултат борбе. Напримјер: по одвијању и густини саобраћаја, по броју откривених складишта и магацина доносе се одговарајући закључци, па зато треба у позадини уз праве вршити и лажне припреме, које ће непријатељу пружити тражене податке (али за криви правац), док на стварно изабраном правцу треба вршити све у највећој тајности. Докази за ово су раније поменута инвазија Западне Европе и припрема Енглеза пред отсудну битку код Ел Аламејна у Сјеверној Африци октобра 1942 године, када су успјешно изведеним лажним материјалним припремама у својој позадини потпуно заварали непријатеља о правцу главног удара и груписању својих снага, те су му одвукли пажњу на супротну страну. Наша ратна варка са рушењем моста на Неретви имала је исти циљ.

Припреме за борбена дејства (а нарочито за напад) врше се увијек тајно. За њих обично зна само одређени, релативно мали број старјешина, док остали то сазнају постепено и зависно од тога колико и сами учествују у припремама и у којој фази, а неки то сазнају непосредно пред само извршење задатка. Ово је једна од предострожности потребних да непријатељ не би открио наше намјере. Успјешно искоришћење тајних припрема у доцнијим дејствима подиже борбеност сопствених трупа, а деморалише непријатеља.

У завршним операцијама за ослобођење земље у прољеће 1945 године вршене су припреме за пробој Сремског фронта. 3 крајишка пролетерска бригада налазила се на отсеку Новак-Бапска. Послије извршеног обиласка положаја од стране старјешина и насилног извиђања, пошто је на крају добивена сува храна за неколико дана, свима је било јасно да ће се за најкраће вријеме кренути у напад. Постављало се питање да ли ће и тенкови учествовати на правцу напада бригаде. Нижи старјешински и борачки састав то није знао, мада је био јако заинтересован, тим више што су (према неким вјестима) тенкови извршили покрете према фронту, али се није могло сазнати гдје се тада налазе. Углавном, пред сам напад чуло се да ће и тенкови заиста нападати, али не на правцу бригаде већ нешто даље, како би могли заобићи и пресрести непријатеља кога бригада буде потискивала. Али, на сам дан напада, 12 априла ујутру, послије снажне артиљериске и авиоприпреме појавили су се и тенкови и у борбеном поретку прошли кроз наш распоред. Изненадна појава (за оне који то нијесу знали) и учешће тенкова на правцу пробоја бригаде још су више подигли борбеност борачког састава, у коме је добар дио био без неког већег борбеног искуства. Борци су као један кренули у напад заједно са тенковима, пробој је извршен и непријатељ се није више зауставио све до коначног ослобођења земље.

Изненађење уопште дејствује на обе противничке стране: једној слаби вољу за отпором и морал, а другој подиже борбеност и полет, јер доводи до сазнања да се непријатељ у наметнутој ситуацији и датом моменту не може одмах снаћи и успјешно реагирати,

па макар и располагао одговарајућим противсредствима, јер она или нијесу за овакав случај припремљена или се не налазе на том дијелу фронта.

Непријатељска позадина уопште је врло привлачна и за прикупљање потребних података и за рушење појединих објеката, јер и једно и друго доприноси успјешном извршењу постављених задатака. Зато се настоји да се открије шта се ради у непријатељској позадини, какве се припреме и са каквим циљем врше и да се њихово вршење омета на све могуће начине. Из истог се разлога настоји да се сакрију припреме у властитој позадини и да се обезбиједи њихово несметано одвијање.

Као што се из досада изложеног види, изненађење игра у рату врло важну улогу, те зато њему увијек и теже обе непријатељске стране. Ради постизања изненађења и што успјешнијег његовог искоришћења при извршењу задатка, а да би се то онемогућило непријатељу, из напред изнетог произилази:

— Изненађење је могуће постићи свим расположивим средствима и различитим ратним поступцима.

— Тајности треба посветити највећу пажњу, без обзира да ли се припрема напад или одбрана. При томе треба тежити да непријатељ сазна што мање о нама, али му на погодан начин треба дозволити да докучи само оно што ми желимо. У вези са тим треба изводити лажне радове, без обзира на ком делу фронта и у којој дубини.

— Прикупљати што више података о непријатељу из разних извора и провјеравати њихову вјеродостојност. Познавање појединих особина непријатељских команданата може добро доћи при процјени карактера њихових дејстава.

— Привикавати се на брзо реаговање у вези новонасталих промјена и на извођење одговарајућих закључака.

— Располагати јаким резервама у циљу брзог паралисања неповољних обрта ситуације.

— У сопственој позадини треба добро обезбиједити важне и осјетљиве објекте, командна мјеста, ватрене положаје артиљерије, итд.

— Привикавати командни састав на убацивања и дејства у позадини непријатеља, као и да може са успјехом да онемогућава слична непријатељска дејства у нашој позадини. Способност старјешина може се цијенити и по томе колико они примјењују инфилтрирање и нападе у непријатељској позадини. Зато треба у миру у тактичким задацима, вјежбама и маневрима давати и такве супозиције кроз које се прорађују све могуће ситуације (у којима главну улогу игра примјена разних врста изненађења), и то како за нас тако исто и за непријатеља.

— Оспособљавати људство за што свестраније дејство у непријатељској позадини, а нарочиту пажњу посветити избору командног и борачког састава и његовој специјалној обуци за ова дејства.

— Убједити командни састав, кроз детаљно изучавање нашег Народноослободилачког рата, да се може успјешно нападати без обзира на однос снага и средстава, ако се непријатељу на изабраном правцу напада приреди изненађење.

— Не тежити изненађењу ради самог изненађења, већ са одређеним циљем. Зато треба вршити благовремене припреме да би се оно могло у потпуности искористити као једно од средстава за што успјешније извршење добивеног задатка.

И, најзад, може се закључити да је изненађење моћно средство у рукама команданта, који помоћу њега умногоме може држати иницијативу у својим рукама. Од његове умјешности, углавном, зависи у којим ће се облицима ова изненађења испољавати и какве ће користе донијети.

USKORO IZLAZI IZ ŠTAMPE 23 SVESKA

„MALE VOJNE BIBLIOTEKE“

NEKA ISKUSTA IZ BORBI U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU OD 1941 DO 1943 G.

od general-potpukovnika Veljka Kovačevića, učesnika u ovim borbama

U knjizi su obrađena sledeća pitanja:

uslovi za razvoj ustanka i borbe do proleća 1942 godine; porast naših snaga i neprijateljske prolećne operacije 1942 godine; naše i neprijateljske operacije u leto 1942 godine; neprijateljske operacije na V. Kapeli; poraz divizije Re i četničkih snaga; odbranbena operacija 13 divizije od maja do septembra 1943 godine i neprijateljske operacije u cilju ponovnog zauzimanja Like; desantne operacije na naša ostrva i zauzimanje Karlobaga; borbe sa Nemcima u VI neprijateljskoj ofanzivi; divizije; snabdevanje; opšti zaključci; komandovanje; specifičnosti borbenih dejstava u H. Primorju i G. Kotaru.